

Balogh Géza

PUPPET NOTEBOOK

A BRIT UNIMA KÖZPONT FOLYÓIRATA

A szerkesztők a híres angol jó modor szigorú betartásával alighanem nehezményeznék, ha megtudnák, hogy folyóiratnak nevezem a kiadványukat. Az angol elnevezés ennél sokkal szerényebb. Annak ellenére, hogy a notebook szó az utóbbi évtizedben komoly világkarriert futott be a számítógépiparban, és azok is szemrebbenés nélkül emlegetik, akik kevésbé járatosak az angol nyelvben, a fogalom eredetileg bizony mind a mai napig jegyzetfüzetet, noteszt jelent. Illendőbb volna hát *Bábos feljegyzéseknek*, *Bábjegyzeteknek*, vagy *Bábfüzetnek* fordítani. Hogy mégsem teszem, annak több oka van.

Nem azért pepecselek az elnevezés körülírásával, mintha ennek bármilyen jelentősége lenne a rendkívül rokonszenves, tartalmas és okos periodika megítélésében. Mégis meggyőződésem, hogy a címadást hosszas töprengés és vita előzte meg. Előbb bizonyára a célkitűzéseket, a legfontosabb szerkesztési szempontokat, a bábjátászás mélységeibe való lemerülés mértékét és sok más elvi kérdést kellett tisztázni, és csak ezután került sor a minden nagyképűséget messze ívben elkerülő keresztelőre. Ahogy az minden valamire való és komoly szándékú sajtóterméktől elvárható.

Szerencsés véletlen folytán éppen a két legutóbbi, 24-es és 25-ös, tehát „jubileumi” szám jutott el hozzánk. A *Puppet Notebook* 2002 óta működik, évente kétszer, tavasszal és nyáron jelenik meg mindössze 24, illetve 32 oldal terjedelemben. Formáját és a 4-es méretét tekintve tehát valóban füzetnek mondható.

A szerény külső azonban ne tévesszen meg bennünket. Vékony füzetben is lehetnek magvas gondolatok, és több száz oldal is teleírat valaki számárságokkal. Erről a lapról a felületes olvasó számára is rögtön kiderül, hogy a szerkesztő és az alkotógarda minden sorát komolyan mérlegre tette. Nincsenek benne felesleges mondatok. A szűkös terjedelem arra kötelezi a szerzőket, hogy tömören fogalmazzanak. Bár kiadója a Brit UNIMA Központ, a két szám ismeretében is nyilvánvaló, hogy az egész angol nyelvterület bábművészetének eseményeire reflektál. Az impresszumból megtudható, hogy a szerkesztést egy öttagú szerkesztőbizottság végzi, és a British UNIMA mindenkori vezetősége felügyeli. A főszerkesztő Tim Butler-Garrett¹. Minden szám egy-egy meghatározott tematika köré épül, és az egyes számok társszerkesztője többnyire az adott téma meghívott szakértője.

A 2014 nyarán megjelent 24. szám a *Tudomány és bábművészet* (Science&Puppetry) címet viseli. Az *Arcvonások* rovatban Caroline Astell-Burts² *Az idő és a bábjáték* (Time and Puppetry) című esszéje azt firtatja, milyen tapasztalati tényező lehet a bábjátékban az idő. Az idő, amely nem látható, nem hallható, amelyet nem lehet megízlelni, megérinteni, az alkotó művész mégis lépten-nyomon szembetalálkozik vele. A szerző először Kate James-Moore³ két produkcióját, a 2009-ben készült *Ophelia kertjét* (Ophelia's Garden) és a 2013-as *Kívül-belül* (Outside-In) vizsgálja. Mindkét előadásban filozófiai értelemben is döntő szerepet játszik az idő. A *Kívül-belül*ben

- 1 Tim Butler-Garrett Hampshire-ben élő független teoretikus, színháztörténész. Elméleti munkássága javarészt a bábművészettel kapcsolatos. Filozófiai tanulmányok után jelenleg a Wimbledon College of Art vendégelőadója.
- 2 Caroline Astell-Burts volt az első hivatásos női Punch-játékos a szigetországban a múlt század hetvenes éveiben. Yorkshire-ben kezdte a pályáját, jelenleg a London School of Puppetry tanára.
- 3 Kate James-Moore angol bábjátékos. 2008 és 2014 között a London School of Puppets hallgatója. Diplomája megszerzése után önálló produkciókat hoz létre gyermekek és felnőttek számára. 2014-ben színházat alapított Commedia Puppets néven.

a jelent elnyeli a múlt, az *Ophelia* kertjében pedig a hősnő a jövőben ébred fel, Hamlet királyfi halála után, az élő Shakespeare társaságában. A modernizmus jellegzetes témái bontakoznak ki a fiatal angol bábjátékos és rendező színpadán. A cikk további gondolatmenete Caroline Astell-Burts egyik saját produkcióját, a *Divatjamúlt holmik*at (Out of Vogue, 2013) vizsgálja.

Pia Banzhaf⁴ tanulmánya, *A bábjáték poétikájának kognitív megközelítése* (A Cognitive Approach to the Poetics of Puppetry) Steve Tillis⁵ *A báb esztétikája felé* (Toward an Aesthetics of the Puppet)⁶ című könyvéhez kapcsolódva gondolja tovább a „kettős vízió” hipotézisét. De távolabbi idők hatásának elemzésére is sort kerít: elméletét Ernst Jentsch⁷ műveire hivatkozva építi fel.

Laura Elands⁸ dolgozata is egyik saját színpadi kompozícióját mutatja be. A húszperces *Szét.tör.ve* (Frag.men.ted) Jim Carrey népszerű filmkomédiája, az *Én és én meg az Irén* (Me, Myself and Irene, 2000)⁹ ihletésében készült kompozíció, amelyben Charlie kétféle hasadt személyisége bábok segítségével kel életre. A sajtó-idézetek szerint az egy-szerre nyomasztó és groteszk játék a gyerekkorban elszenvedett terror kegyetlen metaforája. Az előadás a Royal Central School of Speech and Drama stúdiójában jött létre.

Stephen Guy¹⁰ írását, az *Automata, tudomány, színház és technikát* (Automata, Science, Theatre and Engineering)

megkülönböztetett figyelemmel és örömmel olvastam, mert sok vonatkozásban ott lett volna a helye a szabadkai Gyermekszínházi Fesztivál 2014-es elméleti konferenciáján. Annak is egyik témája a gépezetek és a gyermekszínház volt.¹¹ A szerzővel találkoztam 2008-ban Ausztráliában, ahol a perthi UNIMA fesztiválon egy pompás automata játékkiallítást láthattunk. Gay mostani írása is lelkesen emlékezik rá: „csak megnyomsz egy gombot, berregnek, zakatolnak, megelevenednek előtted a különféle állati és emberi jellemek. Láthatod, ahogy valaki spagettit eszik a fürdőkádban, egy macska összeesik, miután megitta a tejet, egy káprázatos arany sárkány felröppen, egy bűvész titokzatos golyókat tüntet el.” A gyerekeket elbűvölik a gépek meg a látványos tréfák. A tudomány és a technika rabul ejti őket.

James R. Hamilton¹² *Megelevenedő tárgyak nézése közben* (Spectating Animated Objects) című esszéje Gordon Craig übermarionett-elmélete nyomán azt a folyamatot vizsgálja, amellyel a néző egy élettelen tárgy (vagy szerepet játszó objektum) megelevenedését követi. Milyen szerepet játszik ebben a folyamatban az időközben megszerzett sok ismeretelméleti tapasztalat, az illúzió és annak esetleges tudomásul vétele? (Például a nevezetes Müller-Lyer-féle illúzióé.¹³) A válasz egyértelmű: a figyelem nem bontja részeire a látott élményt, és az üzenetet legfeljebb csak utólag dolgozza fel a néző tudata.

4 Pia Banzhaf a kingstoni Queen's University PhD hallgatója. Írása a doktori disszertáció egyik fejezete.

5 Steve Tillis író, előadóművész, rendező. 1974-től működik színházi területen.

6 *Toward an Aesthetics of the Puppet: Puppetry as a Theatrical Art*. Greenwood Publishing Group, 1992.

7 Ernst Anton Jentsch (1867-1919) osztrák pszichiáter. Legjelentősebb műve *A rémület pszichológiája* (Zur Psychologie des Unheimlichen, 1906), amely Freud munkásságára is nagy hatással volt.

8 Laura Elands Londonban működő bábművész. Performanszokat és vizuális színházi alkotásokat készít. Jelenleg a londoni Royal Central School of Speech and Drama harmadéves Bachelor of Arts hallgatója.

9 Rendezte Peter és Bob Farrelly.

10 Stephen Guy Londonban működő független alkotó. Első nagysikerű produkcióját, amelyben automatákat szerepeltetett, sok ével ezelőtt a Cabaret Mechanical Theatre-ben hozta létre.

11 Vö. Báb-Tár XIX. Ebben a számban a szabadkai konferencián elhangzott két előadás szövegét közzöltük. (Borisz Goldovszkij: *Az automaták kora*, Balogh Géza: *Interakció a gyermekszínházban és az elektronikus játékokban*.)

12 James R. Hamilton a Kansas State University filozófia tanára; kutatási területe a művészet filozófiai és esztétikai vonatkozásainak összefüggése.

13 Franz Müller-Lyer (1857-1916) német pszichológus és szociológus. Híres elmélete a geometria optikai csalódásainak vizsgálatára épül.

Melissa Trimingham¹⁴ és Francesca Happé¹⁵ báb-színházi előadások hatásvizsgálatának eredményeit mutatja be mentális zavarokban szenvedő nézők esetében.

A 2015 tavaszán megjelent 25. szám, amelynek gyűjtőcíme *A bábok és a vallás* (Puppets and Religion), hat írást tartalmaz. Jeremy Bidgood¹⁶ *Szent Kristóf és a bábok* (St. Christopher and the Puppets) címmel interjút készített Christopher Leith¹⁷ bábművésszel és tervezővel. Leith egyike a közelmúlt legjelentősebb angol bábművészeinek. Hatalmas, gyakran ember nagyságú, fából faragott, festetlen bábfigurái emblematikus erővel jelzik alkotójuk eltökéltségét. Híven a szám tematikájához, az interjú készítője rákérdez a művész vallásosságára is. Leith így válaszol: „Nem vagyok keresztény. Szó sincs róla. Illetve egyszerre vagyok buddhista is, meg keresztény is. Ha úgy tesszük, egy elkorcsosult hívő vagyok.” Aztán egyik ifjúkori munkájáról, a *Beowulf*¹⁸ beszél, melyet a londoni Nemzeti Színházban mutattak be 1979-ben. A sikeres és impozáns életutat egyetlen tragikus körülmény árnyékolja be: 2012-ben lezárult a művész pályája, mert idegsovadás következtében nyaktól lefelé az egész teste megbénult. Azóta tolokocsiban él. Egyetlen életképes testrésze a feje. Gondolkodik, emlékezik, és egy barátja, Guy Dartnell¹⁹ segít néhány

társával életműve feldolgozásában és rendszerezésében. Különös, megrendítő és abszurd helyzet: egy bábjátékos, akinek életeleme a mozgás, most magatehetetlenül asszisztál barátjának saját gazdag életműve katalogizálásában. Egy végérvényesen lezárult pálya, amelynek elemzése az utókor feladata. Pedig az alkotó él, itt van közöttünk, terveit vannak, csak éppen fizikailag képtelen a megvalósításukra. Szomorú bevezető a báb és a hit összefüggéseit vizsgáló számhoz.

Sue Harris²⁰ a hitvallását fogalmazza meg *A bábok és a bábjáték a jelenkori egyházi nevelésben* (Puppets and Puppetry in Contemporary Children's Ministry) című írásában. Mottóként Máté Evangéliumának szavait idézi: „Hagyjatok békét a kis gyermekeknek, és ne tiltsátok meg nekik, hogy hozzám jöjjenek...”²¹ Aztán sorra veszi azokat a lehetőségeket, amelyekkel – bábok segítségével – közelebb hozhatjuk a legkisebbekhez a keresztény vallás szertartásainak szellemiségét. Vicky és Andy Hart²² *A mágia a kezünkben* (Magic In Our Hands) címmel több indiai utazásuk bábos emlékeit idézi fel. Tim Butler Garrett eszmefuttatása, a *Bukott bálványok* (Fallen Idols) a báb és a spirituális gyakorlat összefüggéseit foglalja össze a héber és a hellenisztikus kultúrában. Kenneth Gross²³

14 Dr. Melissa Trimingham a kenti egyetem előadója.

15 Francesca Happé ideggyógyász, a londoni King's College Idegtudományi Intézetének főmunkatársa.

16 Jeremy Bidgood bábjátékos, bábkészítő, bábtorlénész, a Brit UNIMA Központ elnöke.

17 Christopher Leith (1942) szobrász, bábkészítő. A Little Angel Theatre-ben kezdte pályafutását, majd megalapította a londoni Polka Theatre-t. A hetvenes években ő tervezte és készítette a Royal Shakespeare Company *Bertalan-napi vásárjának* bábjait. 1993 és 1999 között a londoni Little Angel művészeti igazgatója. Rendszeresen dolgozott a televízióknak és több film készítésében is részt vett. Szobrai több múzeumban láthatók.

18 Angolszász epikus költemény, az óangol irodalom legjelentősebb darabja, az egész germán nyelvcsalád legrégebbi, teljes terjedelmében (3200 sor) ránk maradt nagyobb szabású epikus alkotása. Valószínűleg a Kr.u. 7. század közepén formálódott ki a mai Svédország délnyugati részén élő gaul törzs körében, majd a mai Angliába vándorló angolok és szászok vitték magukkal. A 8. században már a brit szigeteken szerkesztették egybe. Minden valószínűség szerint a végleges változat egyetlen szerző munkája. Kéziratát ma a British Museum őrzi.

19 Guy Dartnell angol színész, bábjátékos.

20 Sue Harris ausztrál bábművész, író, pedagógus. Mesemondói és bábjátékos tevékenységét 1978-ban kezdte. Előadásait elsősorban az óvodás korosztályok számára készíti. Rendszeresen dolgozik a televízióban, és a Dél-Ausztráliai Állami Opera zenekarával, illetve az Adelaide Symphony Orchesterrel közösen tart gyerekfoglalkozásokat.

21 Máté Evangéliuma 19:14. Károli Gáspár fordítása.

22 Vicky Hart a Walt Disney Nemzetközi Televízió kommunikációs testületénél kezdte pályafutását. Mind az Egyesült Királyságban, mind Ausztráliában tevékenykedik. London környékén lakik, ahol egy médiaproduktív irodát vezet, amely fontos szerepet játszik a nemzetközi oktatási és kulturális kapcsolatok ápolásában.

23 Kenneth Gross számos költészettani esszé szerzője. Legfontosabb műve *A báb: tanulmány a rejtelmes életről* (Puppet: An Essay on Uncanny Life, University of Chicago Press, 2011.) A rochesteri egyetem tanára.

G mint Gólem (G is for Golem) című írása a prágai zsidó hagyományok és kabalisztikus hiedelmek világába vezeti az olvasót. Catherine Butler²⁴ könyvrecenziója Eva Weaver²⁵ *A varsói bábfiú* (*The Puppet Boy of Warsaw*) című regényét mutatja be.

A puritánságuk mellett még egy vonzó tulajdonságuk van ezeknek a bábos noteszlapoknak: a családiasságuk. Eleinte fel sem tűnik, hogy a szerkesztő kommentárjai, lábjegyzetei és megjegyzései keresztnevekön emlegetik a szerzőket. Mint otthon, családi körben, vagy munkatársak, barátok közt szokás. Ez talán illetlenség egy tudományos folyóirat esetében.

Miközben az olvasó pontos eligazítást kap valamennyi szerzőről, szereplőről és közreműködőről, Tim Butler Garrett még a látszatát is elkerüli a tudományos nagyképszerűségnek. Könnyen megteheti: a cikkek színvonala önmagáért beszél. És közben észrevétlenül az olvasó is bekerül ebbe a rokonszenves és bölcs baráti társaságba, amelyben nagyon komoly emberek, fiatal pályakezdők és örökifjú aggastyánok, professzorok és tanítványok, a bábjáték megszállottai elmélkednek egy mindenre képes és mindenre alkalmas, de még mindig számos kérdőjelet, buktatót rejtgető műfajról.

Jelenet Paul Wegener
Gólem című filmjéből.
(A Puppet Notebook 25-ös
számának hátsó borítója)

24 Catherine Butler terapeuta, a Sesame Institute munkatársa.

25 Ewa Weaver terapeuta, előadóművész. Ez az első regénye. (Weidenfeld and Nicolson, 2013)

Kemény Henrik Tenerifén, 1990 (Fotó a Puppet Notebook 2012-es számából)

PUPPET NOTEBOOK

Géza Balogh's review acquaints us with the two most recent publications of the British UNIMA. He writes: "Although the publisher is the British UNIMA Centre, it is obvious that the editor is concerned with puppetry events in the whole English-speaking world. Each issue centers on a defined topic, and the co-editor of each issue is usually an expert on the subject."

After an analysis of general principles of editing, the author introduces several important articles (Caroline Astell-Burts' "Time and Puppetry", Pia Banhaf's "A Cognitive Approach to the Poetics of Puppetry", Laura Elands' "Fragmen.ted" and James R. Hamilton's "Spectating Animated Object", etc.).